

Innst. 182 S

(2013–2014)

Innstilling til Stortinget fra kontroll- og konstitusjonskomiteen

Dokument 12:32 (2011–2012), Dokument 12:33 (2011–2012) og Dokument 12:16 (2011–2012)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen og Per Olaf Lundteigen om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) (Dokument 12:32 (2011–2012)), grunnlovsforslag fra Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) (Dokument 12:33 (2011–2012)) og grunnlovsforslag fra Geir Jørgen Bekkevold, Line Henriette Hjemdal og Øyvind Håbrekke om ny § 93 eller ny § 95 a (vern av liv fra unnfangelse til død) (Dokument 12:16 (2011–2012))

Til Stortinget

Sammendrag

Innledning

I Dokument 12 (2011–2012) er det fremsatt tre ulike forslag som gjelder grunnlovsfesting av rett til liv. Forslag 32 og 33 tar utgangspunkt i Menneskerettighetsutvalgets forslag, jf. Dokument 16 (2011–2012) og gjelder rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri. Forslag 16 gjelder vern av liv fra unnfangelse til død. I denne innstillingen behandles samtlige tre forslag.

Under henvisning til Stortingets grunnlovsvedtak 6. mai 2014 fremmes forslagene i innstillingen både på bokmål og nynorsk.

Forslag 32 (Dokument 12:32 (2011–2012))

Grunnlovsforslag 32 er fremsatt av Per-Kristian Foss, Anders Anundsen og Per Olaf Lundteigen om

ny § 93 i Grunnloven og gjelder rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri.

Forslagsstillerne fremmer med dette forslag om en ny § 93 i Grunnloven om grunnlovsfesting av rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri på bakgrunn av forslaget i Dokument 16 (2011–2012).

Stortingets presidentskap besluttet den 18. juni 2009 å nedsette et utvalg til å utrede og fremme forslag til en begrenset revisjon av Grunnloven med det formål å styrke menneskerettighetenes stilling i nasjonal rett ved å gi sentrale menneskerettigheter grunnlovs rang.

Utvalget ble gitt følgende mandat:

«Stortingets presidentskap oppnevner et utvalg som skal utrede og fremme forslag til en begrenset revisjon av Grunnloven med det mål å styrke menneskerettighetenes stilling i nasjonal rett ved å gi sentrale menneskerettigheter Grunnlovs rang. Utvalgets arbeid inngår som en del av Stortingets forberedelser i anledning Grunnlovens 200-årsjubileum i 2014.

Grunnloven regulerer enkelte grunnleggende menneskerettigheter. Dagens tradisjon med enkeltrevisjoner av bestemmelser gjør at både tema og innfallsvinkel kan virke nokså tilfeldig. For behandling i kommende periode foreligger det flere grunnlovsforslag blant annet om diskriminering, retten til bolig og rett til asyl.

Det er derfor nødvendig å se de ulike grunnlovsbestemmelsene om menneskerettigheter i en sammenheng med tanke på en opprydding i og tilpassing av Grunnloven til dagens forhold. Grunnloven § 110 c lyder: 'Det paaligger Statens myndigheder at respektere og sikre menneskerettighederne. Nærmere bestemmelser om gennemførelsen af Traktater herom fastsættes ved lov.'

Norge har inkorporert en rekke internasjonale menneskerettskonvensjoner i sin lovgivning som i dag har forrang i forhold til annen lovgivning, hvis det er motsetning. Det er derfor viktig at det blir foretatt en prinsipiell og samlet vurdering av menneskerettighetenes plass i Grunnloven, hvor også forholdet til menneskerettslovens forrangsregel og spørsmålet

om rettighetene skal kunne påberopes for domstolene, trekkes inn.

Hensikten med gjennomgangen vil være å sikre de allmenngyldige menneskerettsprinsippene i Grunnloven, og ikke få en opplisting av enkeltrettigheter, som naturlig hører hjemme i ordinær lovgivning.

Utvalget vurderer på dette grunnlag hvordan Grunnlovens vern av menneskerettighetene bør utformes.

Det forutsettes at den politiske avtalen som ble inngått mellom de sju partiene på Stortinget 10. april 2008 om staten og Den norske kirke (jf. Innst. S. nr. 287 (2007–2008)) ligger til grunn for utvalgets arbeid.

Forslag til nye bestemmelser skal ta utgangspunkt i norsk grunnlovstradisjon, og dagens grunnlov skal være retningsgivende med hensyn til tekstens omfang, utforming, struktur og inndeling. Utvalget kan foreslå nødvendige redigeringsmessige endringer som følge av de materielle endringer som foreslås.

Utvalgets rapport avgis til Stortingets presidentskap innen 1. januar 2012.»

Som medlemmer i utvalget ble oppnevnt:

- Inge Lønning (leder), professor emeritus i teologi ved Universitetet i Oslo og tidligere president i Lagtinget.
- Carl I. Hagen, rådgiver og tidligere visepresident i Stortinget.
- Jan E. Helgesen, førsteamanuensis i rettsvitenskap ved Universitetet i Oslo.
- Hilde Indreberg, høyesterettsdommer.
- Kari Nordheim-Larsen, fylkesmann i Telemark.
- Pål W. Lorentzen, høyesterettsadvokat, Bergen.
- Janne Haaland Matlary, professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo.
- Kari Nordheim-Larsen erstattet tidligere utvalgsmedlem Grete Faremo etter at Faremo ble utnevnt til forsvarsminister høsten 2009.

Utvalget avga 19. desember 2011 sin rapport til Stortingets presidentskap. Rapporten er trykt som Dokument 16 (2011–2012).

Menneskerettighetsutvalget har foreslått en ny § 93 i Grunnloven om grunnlovfesting av rett til liv og forbud mot dødsstraff. Det er utvalgets oppfatning at retten til liv og forbud mot dødsstraff er av en slik grunnleggende menneskerettslig karakter at det vil være både naturlig og viktig å omtale dette i vår høyeste rettskilde. Utvalget viser til at retten til liv er inn tatt i de fleste moderne konstitusjoner i Europa og i EUs Charter of Fundamental Rights, samtidig som retten til liv står sentralt plassert i Verdenserklæringen og i de internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. Utvalget viser videre til at forslaget om grunnlovfesting ikke vil endre dagens rettstilstand. Grunnlovfesting av forbudet mot dødsstraff vil legge reelle rettslige bånd på lovgiver og domstoler ved at

dødsstraff ikke kan gjeninnføres i Norge uten det nødvendige grunnlovsmessige flertall. Utvalget presiserer videre at grunnlovfesting av retten til liv ikke vil ha innvirkning på retten til selvbestemt abort i Norge, da dette er et politisk spørsmål som det vil være opp til Stortinget å regulere gjennom ordinær lovgivning.

Utvalget viser til at frihet fra tortur og annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff er nært knyttet sammen med den enkeltes liv og personlige integritet. Et angrep mot kropp eller sjel er alvorlig, og den enkelte bør ha et sterkt vern mot slike angrep. I vårt samfunn skal ikke slike overgrep finne sted.

Etter utvalgets syn er forbudet mot tortur i Grunnloven § 96 annet punktum for snevert. Torturforbudet bør ikke være begrenset til å gjelde bare i avhørssituasjoner. Det blir vist til at en utvidelse av torturforbudet i Grunnloven ikke vil endre den materielle rettstilstanden på området, all den tid et tilsvarende forbud i dag følger av både menneskerettsloven, straffeloven og straffeprosessloven.

Utvalget finner videre at forbudet mot slaveri og tvangsarbeid bør grunnlovfestes og at forståelsen av «slaveri» og «tvangsarbeid» i Grunnloven bør ligge så tett som mulig opp til den internasjonale forståelsen av disse forholdene.

Om den nærmere begrunnelsen for Menneskerettighetsutvalgets forslag vises det til Dokument 16 (2011–2012) s. 102 flg.

Forslagsstillerne fremmer forslagene både i gjeldende grunnlovsspråk og på tidsmessig bokmål og nynorsk. Stortinget fattet 21. mai 2012 vedtak om å be presidentskapet legge til rette for å få utarbeidet nye versjoner av Grunnloven på tidsmessig bokmål og nynorsk. Det ble 31. mai 2012 oppnevnt et utvalg som fikk i mandat å «utarbeide nye, språklig oppdaterte versjoner av Grunnloven på tidsmessig bokmål og nynorsk». Utvalget skulle også «omsette grunnlovsforslagene utarbeidet av Menneskerettighetsutvalget i Dokument 16 (2011–2012) til nynorsk, og språklig kvalitetssikre Menneskerettighetsutvalgets forslag utformet på tidsmessig bokmål.»

Forslagene i dette dokumentet bygger på forslaget i Dokument 19 (2011–2012) Rapport fra Grunnlovsspråkutvalget om utarbeidelse av språklig oppdaterte tekstversjoner av Grunnloven på bokmål og nynorsk.

Forslagsstillerne fremmer Menneskerettighetsutvalgets forslag til ny § 93:

«§ 96 annet punktum oppheves.

Nåværende § 93 flyttes til nytt kapittel F og gis nytt paragrafnummer.

Ny § 93 skal lyde:

Alternativ A (originalspråk):

§ 93

Ethvert Menneske har en iboende Ret til Liv. Ingen kan dømmes til Døden.

Ingen maa udsættes for Tortur eller anden umenneskelig eller nedværdigende Behandling eller Straf.

Ingen skal holdes i Slaveri eller Tvangsarbeide.

Det paaligger Statens Myndigheder at beskytte Retten til Liv og bekjæmpe Tortur, Slaveri, Tvangsarbeide og andre Former for umenneskelig eller nedværdigende Behandling.

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Ethvert menneske har en iboende rett til liv. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Ingen skal holdes i slaveri eller tvangsarbeid.

Statens myndigheter skal beskytte retten til liv og bekjempe tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

§ 93

Kvart menneske har ein ibuande rett til liv. Ingen kan dømmast til døden.

Ingen må utsetjast for tortur eller anna umenneskeleg eller nedverdiggande behandling eller straff.

Ingen skal haldast i slaveri eller tvangsarbeid.

Dei statlege styresmaktene skal verne retten til liv og stri mot tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskeleg eller nedverdiggande behandling.»

Forslag 33 (Dokument 12:33 (2011–2012))

Grunnlovsforslag 33 er fremsatt av Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande og gjelder ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri).

Forslagsstillerne viser til Menneskerettighetsutvalgets forslag til en ny § 93 om grunnlovfesting av rett til liv og forbud mot dødsstraff.

Det er utvalgets oppfatning at retten til liv og forbud mot dødsstraff er av en slik grunnleggende menneskerettslig karakter at det vil være både naturlig og viktig å omtale dette i vår høyeste rettskilde. Utvalget viser til at retten til liv er inntatt i de fleste moderne konstitusjoner i Europa og i EUs Charter of fundamental rights, samtidig som retten til liv står sentralt plassert i Verdenserklæringen og i de internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. Utvalget viser

videre til at forslaget om grunnlovfesting ikke vil endre dagens rettsstilstand. Grunnlovfesting av forbudet mot dødsstraff vil legge reelle rettslige bånd på lovgiver og domstoler ved at dødsstraff ikke kan gjeninnføres i Norge uten det nødvendige grunnlovsmessige flertall. Utvalget presiserer videre at grunnlovfesting av retten til liv ikke vil ha innvirkning på retten til selvbestemt abort i Norge, da dette er et politisk spørsmål som det vil være opp til Stortinget å regulere gjennom ordinær lovgivning.

Utvalget viser til at frihet fra tortur og annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff er nært knyttet sammen med den enkeltes liv og personlige integritet. Et angrep mot kropp eller sjel er alvorlig, og den enkelte bør ha et sterkt vern mot slike angrep. I vårt samfunn skal ikke slike overgrep finne sted.

Etter utvalgets syn er forbudet mot tortur i Grunnloven § 96 annet punktum for snevert. Torturforbudet bør ikke være begrenset til å gjelde bare i avhørssituasjoner. Det blir vist til at en utvidelse av torturforbudet i Grunnloven ikke vil endre den materielle rettsstilstanden på området, all den tid et tilsvarende forbud i dag følger av både menneskerettsloven, straffeloven og straffeprosessloven.

Utvalget finner videre at forbudet mot slaveri og tvangsarbeid bør grunnlovfestes og at forståelsen av «slaveri» og «tvangsarbeid» i Grunnloven bør ligge så tett som mulig opp til den internasjonale forståelsen av disse forholdene.

Om den nærmere begrunnelsen for Menneskerettighetsutvalgets forslag vises det til Dokument 16 (2011–2012) s. 102 flg.

Forslagsstillerne fremmer to alternative formuleringer til § 93 første ledd, som i større grad enn Menneskerettighetsutvalgets forslag presiserer dagens rettsstilstand.

Annet, tredje og fjerde ledd i bestemmelsen er i samsvar med forslaget fra Menneskerettighetsutvalget.

Forslagsstillerne fremmer følgende forslag:

«§ 96 annet punktum oppheves.

Nåværende § 93 flyttes til nytt kapittel F og gis nytt paragrafnummer.

Ny § 93 skal lyde:

Alternativ 1 A (originalspråk):

§ 93

Ethvert Menneske har Ret til Liv. Ingen kan dømmes til Døden.

Ingen maa udsættes for Tortur eller anden umenneskelig eller nedværdigende Behandling eller Straf.

Ingen skal holdes i Slaveri eller Tvangsarbeide.

Det paaligger Statens Myndigheter at beskytte Retten til Liv og bekjempe Tortur, Slaveri, Tvangsarbeide og andre Former for umenneskelig eller nedværdigende Behandling.

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Ethvert menneske har rett til liv. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straff.

Ingen skal holdes i slaveri eller tvangsarbeid.

Statens myndigheter skal beskytte retten til liv og bekjempe tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskelig eller nedværdigende behandling.

§ 93

Kvart menneske har rett til liv. Ingen kan dømmast til døden.

Ingen må utsetjast for tortur eller anna umenneskeleg eller nedverdiggande behandling eller straff.

Ingen skal haldast i slaveri eller tvangsarbeid.

Dei statlege styresmaktene skal verne retten til liv og stri mot tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskeleg eller nedverdiggande behandling.

Alternativ 2 A (originalspråk):

§ 93

Ethvert Menneske har Ret til Liv fra Fødselen. Ingen kan dømmes til Døden.

Ingen maa udsættes for Tortur eller anden umenneskelig eller nedværdigende Behandling eller Straf.

Ingen skal holdes i Slaveri eller Tvangsarbeide.

Det paaligger Statens Myndigheder at beskytte Retten til Liv og bekjempe Tortur, Slaveri, Tvangsarbeide og andre Former for umenneskelig eller nedværdigende Behandling.

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Ethvert menneske har rett til liv fra fødselen. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straff.

Ingen skal holdes i slaveri eller tvangsarbeid.

Statens myndigheter skal beskytte retten til liv og bekjempe tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskelig eller nedværdigende behandling.

§ 93

Kvart menneske har rett til liv frå fødselen. Ingen kan dømmast til døden.

Ingen må utsetjast for tortur eller anna umenneskeleg eller nedverdiggande behandling eller straff.

Ingen skal haldast i slaveri eller tvangsarbeid.

Dei statlege styresmaktene skal verne retten til liv og stri mot tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskeleg eller nedverdiggande behandling.»

Forslag 16 (Dokument 12:16 (2011–2012))

Grunnlovsforslag 16 er fremsatt av Geir Jørgen Bekkevold, Line Henriette Hjemdal og Øyvind Håbrekke og gjelder ny § 93 eller ny § 95 a om vern av liv fra unnfangelse til død.

Forslagsstillerne viser til at respekten for liv og menneskeverd er et av de grunnleggende prinsipper i vår kulturarv og preger vårt samfunn både gjennom lovgivning og etiske normer.

Retten til liv, frihet og personlig sikkerhet er fastslått i Verdenserklæringen for menneskerettighetene av 10. desember 1948 (art. 3). Retten til liv er videre slått fast i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (art. 2), FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (art. 6) og FNs barnekonvensjon (art. 6) som alle er ratifisert av Norge og er gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven.

Vern om menneskelivet og personlig frihet er så grunnleggende prinsipper at de også bør komme til uttrykk i Grunnloven. Retten til liv og retten til frihet er to av grunnpilarene i vår vestlige kulturkrets. Etter denne tradisjon er det et mål for ethvert samfunn å trygge det enkelte menneskes liv og gi det mulighet for livsutfoldelse.

Forslagsstillerne fremhever at hensikten med en grunnlovsbestemmelse er å understreke at den grunnleggende respekt for liv og menneskeverd fortsatt skal prege vårt samfunn.

Menneskeverdet er ikke avhengig av det enkelte menneskets egenskaper og mulighet for livsutfoldelse. Alle mennesker har samme verdi.

Menneskeverdet er ikke betinget av kjønn, rase, utseende, alder, seksuell legning, helse eller funksjonsdyktighet. Mennesket oppnår ikke sin egenartede verdi i kraft av en bestemt utrustning eller som følge av bestemte prestasjoner. Retten til liv er den mest grunnleggende av alle menneskerettigheter.

Retten til «personlig Frihed» er av vesentlig betydning for den enkeltes selvforståelse og trivsel. I et demokrati tilhører den grunnprinsippene. Den korresponderer med en utbredt oppfatning i det norske samfunn. Ved å ha denne rett i Grunnloven vil en motvirke eventuelle forsøk på å legge totalitære bånd på mennesket og frata det selvbestemmelsesretten på følsomme livsområder.

Forslagsstillerne viser til at den medisinske utvikling har ført til en situasjon hvor mennesker i større grad enn tidligere kan velge mellom liv og død. Samfunnet står overfor nye problemstillinger både ved livets begynnelse og avslutning og trenger en sterkere bevisstgjøring av de etiske vurderinger i disse sammenhenger. Dette aktualiserer et klart grunnlovsmessig utgangspunkt når lovgivning på til dels nye områder skal utformes.

Flere problemstillinger reiser seg omkring svangerskapsavbrudd og fosterdiagnostikk. Stadig flere sykdommer og misdannelser kan diagnostiseres allerede på fosterstadiet. Man står derfor ikke lenger bare overfor spørsmål om svangerskapsavbrudd av hensyn til andre enn fosteret, for eksempel moren, men i økende grad spørsmål om svangerskapsavbrudd som innebærer kvalitative vurderinger av menneskeverdet.

Forslagsstillerne viser her til debatten om «sorteringssamfunnet» og de sterke reaksjonene på at det nå er mulig ved hjelp av ulike former for fosterdiagnostikk selektivt å fjerne fostre med for eksempel uønsket kjønn, eller med funksjonshemninger som Downs syndrom.

Utviklingen innen bio- og genforskning reiser ytterligere spørsmål om vern av fosteret, bruk av fostervev mv. Den raske utviklingen innen moderne reproduksjonsteknologi for å avhjelpe barnløshet reiser også spesielle etiske spørsmål.

Den medisinske utviklingen har også ført til at en ved livets avslutning oftere enn før står overfor vanskelige etiske avveininger. Hvor lenge skal den medisinske behandlingen fortsette eller kunstig liv opprettholdes? Det har i stor utstrekning vært overlatt til legene å vurdere å ta standpunkt i disse spørsmålene. Det er imidlertid også et samfunnsansvar å sørge for en gjennomdrøfting av dette. Det er rimelig å grunnlovfeste at retten til liv gjelder til en naturlig død.

Som en konsekvens av det menneskesyn forslagsstillerne har gitt uttrykk for, mener de at menneskelivet er ukrenkelig fra begynnelse til slutt. Retten til liv og legemlig integritet må slik forslagsstillerne ser det omfatte hele livsspennet fra den første begynnelse ved befruktning til døden inntreffer.

Hvordan vern av livet skal utformes og hvilke nødssituasjoner som skal kunne begrunne unntak fra det prinsipielle utgangspunkt, må avklares i forbindelse med lovgivningsarbeidet på de enkelte felter.

Forslagsstillerne fremmer følgende forslag:

«*Alternativ 1 A (originalspråk):*

Ny § 93 skal lyde:

§ 93

Menneskeverdet skal være ukrenkelig. Enhver har Ret til Liv og legemlig Integritet fra Undfangelse til naturlig Død.

Enhver Borger har Ret til personlig Frihed og Livsudfoldelse inden de Grændser som fastsættes ved Lov.

Nærmere Bestemmelser om Borgernes Retsvern, Frihed og Rettigheder fastsættes ved Lov.

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Menneskeverdet skal være ukrenkelig. Enhver har rett til liv og legemlig integritet fra unnfangelse til naturlig død.

Enhver borger har rett til personlig frihet og livsutfoldelse innen de grenser som fastsettes i lov.

Nærmere bestemmelser om borgernes rettsvern, frihet og rettigheter fastsettes i lov.

§ 93

Menneskeverdet skal vere ukrenkjeleg. Einkvar har rett til lov og legemleg integritet frå unnfanging til naturleg død.

Einkvar borgar har rett til personleg fridom og livsutfalding innanfor dei grensene som blir fastsette i lov.

Nærare føresegner om rettsvernet, fridommen og rettane til borgarane blir fastsette i lov.

Alternativ 2 A (originalspråk):

Ny § 95 a skal lyde:

§ 95 a

Menneskeværdet skal være ukrænkelig. Enhver har Ret til Liv og legemlig Integritet fra Undfangelse til naturlig Død.

Enhver Borger har Ret til personlig Frihed og Livsudfoldelse inden de Grændser som fastsættes ved Lov.

Nærmere Bestemmelser om Borgernes Retsvern, Frihed og Rettigheder fastsættes ved Lov.

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

§ 95 a

Menneskeverdet skal være ukrenkelig. Enhver har rett til liv og legemlig integritet fra unnfangelse til naturlig død.

Enhver borger har rett til personlig frihet og livsutfoldelse innen de grenser som fastsettes i lov.

Nærmere bestemmelser om borgernes rettsvern, frihet og rettigheter fastsettes i lov.

§ 95 a

Menneskeverdet skal vere ukrenkjeleg. Einkvar har rett til lov og legemleg integritet frå unnfanging til naturleg død.

Einkvar borgar har rett til personleg fridom og livsutfalding innanfor dei grensene som blir fastsette i lov.

Nærare føresegner om rettsvernet, fridommen og rettane til borgarane blir fastsette i lov.»

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Jette F. Christensen, Gunvor Eldegard og lederen Martin Kolberg, fra Høyre, Erik Skutle og Michael Tetzschner, fra Fremskrittspartiet, Kenneth Svendsen og Helge Thorheim, fra Kristelig Folkeparti, Hans Fredrik Grøvan, fra Senterpartiet, Per Olaf Lundteigen, fra Venstre, Abid Q. Raja, fra Sosialistisk Venstreparti, Karin Andersen, og fra Miljøpartiet De Grønne, Rasmus Hansson, viser til at det i forrige stortingsperiode ble fremsatt tre ulike forslag som gjelder grunnlovfesting av rett til liv. Forslag 32 og 33 gjelder rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri. Forslag 16 gjelder vern av liv fra unnfangelse til død.

Komiteen viser til at retten til liv ofte blir fremhevet som den mest grunnleggende av menneskerettighetene. I FN finner vi retten til liv i konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 6: «Every human being has the inherent right to life» og nesten likelydende i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel 2 (inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven): «Everyone's right to life shall be protected by law». Forbudet mot tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff har også et internasjonalt menneskerettslig vern, blant annet i FNs torturkonvensjon.

Komiteen viser til Menneskerettighetsutvalgets rapport der retten til liv omtales som «en plikt for myndighetene til å respektere den enkeltes rett til liv, dvs. at myndighetene ikke kan ta liv (...), og til å beskytte den enkelte mot at andre tar deres liv».

Komiteen viser til at Grunnloven i dag verken gir en eksplisitt rett til liv eller forbud mot dødsstraff. Tortur er forbudt, men kun som et ledd i straffeprosessen.

Komiteen mener dette er grunnleggende rettigheter som bør få et høyere rettslig vern. Komiteen støtter forslag om at livet er en grunnleggende verdi som må vernes om og beskyttes.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grøn-

ne, vil likevel understreke at en grunnlovfesting av retten til liv ikke er helt uproblematisk. Flertallet viser til at det er bred enighet om at livet er en grunnleggende rettighet, men det er politisk, faglig og filosofisk uenighet om når retten til liv inntreffer og hva retten til liv innebærer.

Flertallet viser til at denne uenigheten også kan innebære tolkningsstrid om bestemmelsen i fremtiden. Flertallet ønsker å sikre at diskusjon om abort blir ført av Stortinget og at grunnlovsbestemmelser ikke skal kunne tas til inntekt for noens syn. Flertallet mener forslaget til ny § 93 fremmet av Martin Kolberg, Hallgeir H. Langeland, Marit Nybakk, Trine Skei Grande og Jette F. Christensen 28. september 2012, best tjener dette formålet. På dette grunnlag innstiller flertallet på forslag 33, alternativ 1 B, slik at paragrafen skal lyde – på bokmål og nynorsk:

§ 93

Ethvert menneske har rett til liv. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Ingen skal holdes i slaveri eller tvangsarbeid.

Statens myndigheter skal beskytte retten til liv og bekjempe tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

§ 93

Kvart menneske har rett til liv. Ingen kan dømmast til døden.

Ingen må utsetjast for tortur eller anna umenneskeleg eller nedverdiggande behandling eller straff.

Ingen skal haldast i slaveri eller tvangsarbeid.

Dei statlege styresmaktene skal verne retten til liv og stri mot tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskeleg eller nedverdiggande behandling.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmet fra Kristelig Folkeparti, viser til at spørsmålet om når retten til liv inntreffer, først og fremst berører retten til selvbestemt, provosert abort. Dette flertallet viser til at Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) har latt det være opp til den enkelte stat å avgjøre om det ufødte barn er en person i relasjon til EMK artikkel 2. Dette flertallet har merket seg Menneskerettighetsutvalgets presisering av at § 93 ikke vil ha innvirkning på retten til selvbestemt abort i Norge. Dette flertallet deler denne oppfatningen og understreker at en grunnlovfesting ikke skal påvirke retten til abort. Dette flertallet mener abortreglene er et politisk og etisk spørsmål som det vil være opp til Stortinget å regulere gjennom ordi-

nær lovgivning. Dette flertallet vil likevel understreke at det er andre problemstillinger knyttet til grunnlovfesting av retten til liv, for eksempel helshjelp til ufødte barn.

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti mener menneskelivet er ukrenkelig og må ha krav på beskyttelse fra unnfangelse til en naturlig død. Hvordan dette skal gjennomføres i praksis, og hvilke nødssituasjoner som skal kunne begrunne unntak fra det prinsipielle utgangspunktet, er spørsmål som må avklares i lovgivningen på det enkelte felt.

Mens forslag 16 (Dokument 12:16) omtaler livet som ukrenkelig fra unnfangelse, innebærer forslagene i Dokument 12:32 og 12:33 at retten til liv også innebærer et forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri. Komiteen viser til at det i Norge er lovforbud mot dødsstraff, tortur og slaveri, men deler både Menneskerettighetsutvalgets og forslagsstillernes syn på at disse rettighetene er av en slik grunnleggende menneskerettslig karakter at det vil være både naturlig og viktig å omtale dette i vår høyeste rettskilde. Retten til liv omtales i dag først og fremst i straffeloven, gjennom bestemmelser om drap og gjennom manglende hjemler for dødsstraff. Da de siste bestemmelsene om dødsstraff i Norge ble opphevet i 1979, ble det begrunnet med prinsippet om livets ukrenkelighet.

Komiteen viser til at retten til liv i FNs konvensjoner først og fremst er fulgt opp gjennom SP artikkel 6, der dødsstraff ikke er utelukket, men begrenset. EMK har siden 2002 hatt en protokoll som forbyr all form for dødsstraff. Norge har ratifisert protokollen, og den er inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettsloven. Komiteen har merket seg at utvisning eller utlevering av en person til en stat hvor vedkommende risikerer dødsstraff, vil være i strid med EMK tilleggsprotokoll 6 og tilleggsprotokoll 13 om forbud mot dødsstraff. Det samme gjelder tvungen retur til land hvor det er reell grunn til å tro at vedkommende på annen måte vil bli utsatt for behandling som ville innebære en krenkelse av EMK artikkel 2. Komiteen vil understreke at det samme vernet vil gjelde dersom et forbud mot dødsstraff tas inn i Grunnloven.

Hvorvidt EMK artikkel 2 også innebærer et forbud mot ønsket aktiv dødshjelp, mener komiteen er uklart, men finner det åpenbart at passiv dødshjelp ikke vil være i strid med en grunnlovsbestemmelse om rett til liv.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, Venstre, Sosialistisk

Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, vil tilrå at forslaget i Dokument 12:33 (2011–2012), alternativ 1 B, bifalles.

Komiteens medlemmer fra Høyre vil tilrå at forslaget i Dokument 12:32 (2012–2013), alternativ B, bifalles.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne vil peke på at retten til liv er den mest grunnleggende av alle menneskerettigheter. Dette kommer også til uttrykk i Verdenserklæringen om menneskerettighetene og andre FN-konvensjoner.

Disse medlemmer mener derfor at et så grunnleggende prinsipp også må komme til uttrykk i selve Grunnloven. Det vil være en viktig manifestasjon av at respekten for liv og menneskeverd fortsatt skal prege vårt samfunn.

Disse medlemmer viser til at ethvert menneske er en unik person. Menneskeverdet er ikke betinget av kjønn, etnisk opprinnelse, alder, seksuell legning eller funksjonsdyktighet. Alle mennesker har samme menneskeverd.

Disse medlemmer vil peke på at den medisinske utviklingen har gjort at en stadig står overfor nye problemstillinger, både i livets første fase og ved livets slutt. Stadig flere sykdommer og misdannelser kan fastslås allerede på fosterstadiet. Spørsmålet om svangerskapsavbrudd kan i økende grad knyttes til blant annet kvalitative vurderinger ut fra funksjonsevne og uønsket kjønn. Det reiser seg også mange vanskelige etiske dilemmaer rundt avslutningen av livet, for eksempel om hvor lenge en behandling skal fortsette.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne vil understreke at den raske medisinske utviklingen, og det faktum at retten til liv berører vanskelige etiske spørsmål både for samfunnet og den enkelte, tilsier at det er viktig med årvåkenhet og ydmykhet overfor disse problemstillingene.

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti viser for øvrig til Dokument 12:16 (2011–2012) og slutter seg til de synspunkter som fremkommer i begrunnelsen for grunnlovsforslaget. Dette medlem bifaller dette forslaget til ny § 93 i Grunnloven. Dersom dette forslaget ikke blir vedtatt, vil dette medlem alternativt stemme for forslaget i Dokument 12:32 og Dokument 12:33.

Forslag fra mindretall

Forslag fra Høyre:

Forslag 1

Dokument 12:32 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen og Per Olaf Lundteigen om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) – alternativ B – bifalles, slik at:

§ 96 annet punktum oppheves.

Nåværende § 93 flyttes til nytt kapittel F og gis nytt paragrafnummer.

Ny § 93 skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Ethvert menneske har en iboende rett til liv. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Ingen skal holdes i slaveri eller tvangsarbeid.

Statens myndigheter skal beskytte retten til liv og bekjempe tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

§ 93

Kvart menneske har ein ibuande rett til liv. Ingen kan dømmast til døden.

Ingen må utsetjast for tortur eller anna umenneskeleg eller nedverdiggande behandling eller straff.

Ingen skal haldast i slaveri eller tvangsarbeid.

Dei statlege styresmaktene skal verne retten til liv og stri mot tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskeleg eller nedverdiggande behandling.

Forslag fra Kristelig Folkeparti:

Forslag 2

Dokument 12:16 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Geir Jørgen Bekkevold, Line Henriette Hjemdal og Øyvind Håbrekke om ny § 93 eller ny § 95 a (vern av liv fra unnfangelse til død) – alternativ 1 B – bifalles, slik at:

Ny § 93 skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Menneskeverdet skal være ukrenkelig. Enhver har rett til liv og legemlig integritet fra unnfangelse til naturlig død.

Enhver borger har rett til personlig frihet og livsutfoldelse innen de grenser som fastsettes i lov.

Nærmere bestemmelser om borgernes rettsvern, frihet og rettigheter fastsettes i lov.

§ 93

Menneskeverdet skal vere ukrenkjeleg. Einkvar har rett til lov og legemleg integritet frå unnfanging til naturleg død.

Einkvar borgar har rett til personleg fridom og livsutfalding innanfor dei grensene som blir fastsette i lov.

Nærare føresegner om rettsvernet, fridommen og rettane til borgarane blir fastsette i lov.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding romertall I fremmes av alle, unntatt medlemmene fra Høyre.

Komiteens tilråding romertall II fremmes av komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Framskrittspartiet, Senterpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne.

Komiteens tilråding romertall III fremmes av alle, unntatt medlemmet fra Kristelig Folkeparti.

K o m i t e e n har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentene og rår Stortinget til å gjøre slikt

v e d t a k :

I

Dokument 12:32 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen og Per Olaf Lundteigen om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) – samtlige alternativer – bifalles ikke.

II

Dokument 12:33 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) – alternativ 1 B – bifalles, slik at:

§ 96 annet punktum oppheves.

Nåværende § 93 flyttes til nytt kapittel F og gis nytt paragrafnummer.

Ny § 93 skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Ethvert menneske har rett til liv. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Ingen skal holdes i slaveri eller tvangsarbeid.

Statens myndigheter skal beskytte retten til liv og bekjempe tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

§ 93

Kvart menneske har rett til liv. Ingen kan dømmast til døden.

Ingen må utsetjast for tortur eller anna umenneskeleg eller nedverdiggande behandling eller straff.

Ingen skal haldast i slaveri eller tvangsarbeid.

Dei statlege styresmaktene skal verne retten til liv og stri mot tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskeleg eller nedverdiggande behandling.

III

Dokument 12:16 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Geir Jørgen Bekkevold, Line Henriette Hjemdal og Øyvind Håbrekke om ny § 93 eller ny § 95 a (vern av liv fra unnfangelse til død) – samtlige alternativer – bifalles ikke.

Oslo, i kontroll- og konstitusjonskomiteen, den 7. mai 2014

Martin Kolberg

leder

Abid Q. Raja

ordfører

